

Larry Siedentop:

DEMOKRACIE V EVROPĚ

Barrister & Principal, 1. vydání 2004,
229 stran.

Demokracie v Evropě Larryho Siedentopa představuje druh publikace, která se recenzuje obtížně. Nejedná se totiž o faktografickou práci, ale spíše o kolekci úzce propojených esejů. Z tohoto vymezení vyplývá, že autor má nárok na vlastní úhel pohledu, na určitou míru subjektivity a interpretace. Přidá-li se k žánrovému uchopení výběr tématu, kterým je výsostně politická problematika demokratičnosti projektu sjednocování Evropy, je jasné, že každá recenze se pohybuje na tenkém ledě sklouznutí k polemice s autorovými názory a jejich filtrování přes názory recenzenta.

Siedentop navíc již v úvodu své publikace čtenáře provokuje a dráždí. Byť nepřimo a mezi řádky, ale přesto zcela jasně odkazuje na monumentální dílo Alexise de Tocquevillea *Demokracie v Americe*. Touto odvahou si Siedentop koleduje již na úvod o první várku kritiky, a to za trufalost.

Druhou várku kritiky, a to především v době vydání anglického originálu v roce 2000, si Siedentop bezesporu vysloužil za svůj nepředpojatý vztah k evropské integraci. Ostatně kupříkladu Andrew Moravcsik v recenzi *Foreign Affairs* Siedentopovi notně vyčítal. V této době se totiž o evropské integraci, jejím smyslu, legitimitě a obsahu neslušelo pochybovat. Moravcsik, jeden z předních teoretiků současné politické vědy, Siedentopovi v recenzi doslova vynadal za to, že nepochopil, že Evropská unie (EU) je unikátní, nový a ojedinělý projekt, na který nesmí být nahlíženo optikou klasických hodnot a měřítek, jež jsou uplatňována na demokracii v národních státech. Zjednodušeně

řečeno: Siedentop evropskou integraci, zčásti pro svůj anglo-americký původ, nepochopil, a proto jsou jeho poznámky a postřehy znehodnoceny.

V současnosti je situace poněkud jiná. Odmitnutí tzv. evropské ústavy francouzskými a nizozemskými voliči, což jsou voliči dvou států, jejichž státníci předchůdce dnešní EU zakládali, vytváří prostor také pro méně nadšené a angažované práce. Kritické postřehy se stávají legitimní součástí politické diskuse a nejsou marginalizovány jako antisystémové. Stále více a více politiků a vědců si začíná uvědomovat, že dnešní podoba evropské integrace není jediným možným modelem, nýbrž jednou z cest, o které je možné a nutné diskutovat.

Z tohoto důvodu nemohla Siedentopova kniha vyjít v České republice, zemi, která sofistickou evropskou debatu postrádá drahoun řadu let, ve vhodnější dobu. Demokracie v Evropě totiž představuje především diskusní příspěvek, pohled kvalifikovaného aktéra a soubor hlubších postřehů než jsou schopny vyprodukovat komentátorské stránky deníků a týdeníků. Přes tuto základní optiku je nutno na *Demokracii v Evropě* nahlížet a nepovažovat ji za výklad integračního procesu či návod na jeho další směřování.

Siedentopova publikace je rozdělena do 11 kapitol, které jsou vzájemně více či méně závislými texty esejistického rázu. Klíčovou otázkou, na kterou se v nich Siedentop pokouší odpovědět, je možnost nalezení a následné implementace demokratického uspořádání Evropy. Rozborem americké, francouzské, německé a britské ústavní tradice Siedentop dochází k myšlence, že pro sjednocenou Evropu by ideálním ústavním modelem měl být federalismus založený na decentralizaci politické moci. Za nástroj vzniku tohoto modelu Siedentop považuje vznik psané ústavy, která by jasně definovala kompetence a pravomoci.

V tomto momentě by mohl propuknout v jásoť zástup zastánců tzv. ústavní smlouvy. Styčný bod mezi umírněnými kritikami, k nimž

Siedentop bezesporu patří, a zastánci současného kurzu, jehož je tzv. ústavní smlouva produktem, je ale jen zdánlivý. Zatímco pro evropské elity, které se na vzniku tzv. ústavy podílely nejvíce, je ústava často produkt technokratického mudrování, pro Siedentopa je ústava dílo, které vychází ze tří základních bodů. Prvním je sdílené náboženství, druhým sdílený jazyk a třetím společný kulturní základ. V roce 2000, kdy byla debata o nutnosti či zbytečnosti vzniku evropské ústavy v plném proudu, tak Siedentop poměrně jasozřivě, leč nikoliv nelogicky, předpověděl, že cesta konstitucionalismu EU bude trnitá. K tomuto závěru, stejně jako k dalším postřehům, přitom Siedentop dospěl nikoliv věštěním z koule, ale na základě historické reflexe. Siedentop tak dochází k závěrům, které samy o sobě nejsou objektivní a převratné, ve své době a vlastně také dnes jim ale příliš sluchu popřáno nebylo. V souvislosti s reakcí evropské politické elity na referenda ve Francii a Nizozemí zní Siedentopova slova o tom, že „evropské politické elity při realizaci projektu k veřejnému mínění skoro vůbec nepřihlížejí a že moc bude v Evropě centralizována bez ohledu na to, zda si to evropské národy přejí, či nikoliv. A tak se zrodil nový typ historicismu či doktríny dějinné nevyhnutelnosti (str. 207). V pasážích, v nichž Siedentop analyzuje a reflektuje vývoj integrace, je Demokracie v Evropě nejsilnější a nejprínosnější.

Nelze si neodpustit větu, že na tomto místě se nabízí ironické poznámky navazující na osud tzv. evropské ústavy, průběh její přípravy a následnou ratifikaci. Siedentop byl po vydání knihy častován, například výše zmíněným Moravským, štíplavými výtkami, že ustrnul v 19. století a že se pokouší Evropě vnutit zastaralé a překonané politické myšlenky. Ukázalo se nicméně, že modernost a neotřelost, alespoň v souvislosti s politikou, nemusí být vždy hodnotou ve své podstatě.

Kromě snahy nalézt či definovat politickou podobu Evropy se Siedentop ve své knižce dotýká také dalších témat, která podle jeho

mínění souvisí s evropskou budoucností. Jednou z nich je například úvaha nad krizí liberalismu. Anglosaský liberalismus považuje Siedentop za strůjce myšlenky decentralizované federace. Podle jeho mínění je ovšem v současnosti v krizi, což se krom jiného projevuje prázdnotou politického jazyka. Siedentop v této souvislosti poukazuje na ekonomizaci politiky, vykrádání pojmů a rezignace na hodnoty. Dalším pozoruhodným bodem je autorova úvaha nad britskou politikou, které je, jako oxfordský profesor, znalcem.

S řadou Siedentopových závěrů lze samozřejmě polemizovat a některé úspěšně vyvracet. Několikrát opakovaná teze, že politická dimenze evropské integrace je opožděnou francouzskou reakcí na sjednocení Německa, je možná zajímavá, ale nijak nepodložená a nevysvětlená. Podobných exkurzů do politologického ale také publicistického bulváru se v textu objevuje povícero, což knihu zbytečně poškozují. V druhé části publikace, ve které se Siedentop věnuje budoucnosti EU, se navíc k její škodě objevují nepřilíš promyšlené a propracované návrhy, jako je například návrh na zavedení angličtiny jako oficiálního jazyka EU. Pokusy o konkrétní návrhy na reformu nemají zdaleka stejnou hloubku jako analytické pasáže. Okouzlení právem a právníkou vrstvou sice logicky navazuje na Siedentopovo okouzlení Velkou Británií a anglo-americkým právním systémem, je ovšem otázkou, zda je tato metoda přenosná, realizovatelná a přínosná. Poukazuje-li totiž Siedentop na nutnost sdílení určitých hodnot, ať už v podobě náboženství, jazyka či kultury, nabízí se úvaha, zda lze tohoto sdílení dosáhnout sociálním inženýrstvím či inspirací.

Výše uvedené výtky je ale nutno zas a znova filtrovat přes vědomí, že Demokracie v Evropě je především úvahou a zamyšlením se. Nikoliv tedy učebnicí, slovníkem či encyklopedií evropské integrace nebo konstitucionalismu. Byť v žádném případě neplatí, že papír snese vše, je Siedentopova kniha podnětným příspěvkem k evropské diskusi.

Podoba, kterou evropská integrace nabrala od 80. let, totiž není politickým dobrem, sluší se o ní pochybovat a je nutno o ní pochybovat. V tomto smyslu tedy *Demokracie v Evropě* plní svůj cíl a své poslání.

Závěrem recenze není možno neučinit poznámku k české redakci. Plynulost, bohatý jazyk a bezchybná gramatika jsou u překladů Pavla Pšejji samozřejmostí, což neznamená, že by neměly být zmíněny a vyzdvíženy jako velké pozitivum. Na škodu ale je, že kniha postrádá alespoň stručnou životopisnou informaci o samotném autorovi.

*Petr Kaniok, Katedra evropských studií
a mezinárodních vztahů Fakulty sociálních studií
Masarykovy univerzity v Brně*

Slavomír Horák:

STŘEDNÍ ASIE MEZI VÝCHODEM A ZÁPADEM

Praha: Karolinum, 2005, 260 stran.

Recenzovaná publikace je v českém prostředí průkopnická. Doposud jsme se totiž nemohli v češtině v takovém rozsahu seznámit s analýzou současné politiky v postsovětských asijských státech. Zvolené téma je nejen zajímavé, ale také vysoce aktuální, protože jsme v posledních měsících svědky bouřlivých událostí v dané oblasti probíhajících. Troufám si tvrdit, že teprve po přečtení recenzované publikace můžeme z médií získané příslušné informace plně a ve všech souvislostech chápat (čtenář knížky okamžitě dobře porozumí tomu, proč nedávné uzbecké nepokoje vypukly zrovna ve Fergánské kotlině a ne někde jinde a vůbec proč je Fergánská kotlina neuralgickým bodem nejen Uzbekistánu, ale celého regionu).

Po otevření a prvním prolistování knihy je na první pohled vidět autorova systematická práce. Práce je členěna do sedmi kapitol. Po úvodu následuje obecná charakteristika celého regionu, dále kapitoly věnované samotným státům, tj. Uzbekistánu, Turkmenistánu, Tádžikistánu a Kyrgyzstánu a v posledku je umístěn závěr (za ním pak nacházíme přílohy). Autor se v úvodu, a to je třeba vysoce ocenit, nespokojil s obligátním popisem „čím se práce bude zabývat“, ale zahrnul do něj relativně podrobný rozbor literatury a pramenů, z nichž čerpal a při té příležitosti trefně upozornil na mnohá úskalí s nimi spojená. Prokázal zde důkladnou znalost těchto zdrojů a hned od počátku navodil atmosféru serióznosti, resp. odbornosti a nikoliv publicističnosti. První kapitola Obecná charakteristika regionu je především geopolitickým vymezením regionu jako celku se zdůrazněním vnějších faktorů, které na něj působí, a to primárně světové a regionální velmoci. Z vnitřních faktorů působících na vývoj oblasti autor zdůrazňuje hlavně faktory konfliktní jako mj. islámský extremismus, etnické menšiny, sociální problémy, a další. Následující kapitoly jsou případovými studii analyzujícími politické systémy jednotlivých výše zmíněných států. Tyto kapitoly mají jednotnou formu zpracování. Nejprve je vymezeno geopolitické postavení příslušné země, dále je široce popsán politický systém, a to v mnoha aspektech jeho fungování (formální a neformální politické struktury, sociální otázka, ideologie), etnická problematika a stručný vnitropolitický vývoj. Závěr publikace se snaží nastínit perspektivy dalšího politického rozvoje regionu. Přílohy jsou velmi bohaté: obsahují stručné biografie důležitých osobností s regionem spojených, tabulky a grafy.

Práce se kromě již zmíněné systematické práce vyznačuje maximální precizností jejího zpracování. Informativní hodnota publikace je neocenitelná. V této souvislosti je nutné zmínit a kvitovat s velkým povděkem, že se autor neomezil výhradně na literaturu coby